

УПРАВЛІННЯ СТАЛИМ РОЗВИТКОМ МІСТ У ПРОЦЕСІ ВІДБУДОВИ УКРАЇНИ: ПОЛІТИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ

Халабуденко О. А., Дяк Т. І.

ВСТУП

Сталий розвиток міст передбачає розвиток урбанізованого простору з урахуванням знаходження та закріплення балансу між економічними, соціальними та екологічними його складовими, за умови дотримання інклюзивної політики з метою забезпечення довгострокової життєздатності та стійкості міст. Зазначені складові сталого розвитку міст передбачають розробку ефективних методів управління, застосування яких, у свою чергу, можливе лише за умови належної оцінки політико-правового дискурсу в якому відбувається впровадження відповідних програм. З огляду на очікуване до 2050 року швидке зростання міст, коли понад дві третини населення світу буде проживати в містах¹, сталий розвиток міст має вирішальне значення для подолання таких викликів, як соціальна нерівність, забруднення навколишнього середовища, дефіцит ресурсів, кліматичні зміни. Для України, яка переживає наслідки збройної агресії суттєву трансформацію підходів до урбанізованих просторів стає необхідною умовою не лише фізична відбудови міської інфраструктури, а й переосмислення публічної політики щодо сталого розвитку міст в цілому.

Фокус цього дослідження спрямований на багатовимірне осмислення правових і політичних засад сталого розвитку, зокрема в умовах, коли громади зіштовхуються з одночасними викликами: демографічними втратами, деградацією житлово-комунального господарства, фрагментованістю простору, недостатньою інституційною спроможністю та втратою довіри до управлінських рішень.

На наше переконання, поняття «сталий розвиток міста» втрачає свою декларативність лише тоді, коли процес його впровадження пов'язаний із конкретними механізмами його втілення в життєвий простір міста: **ефективним просторовим плануванням, участю громад, відповідною нормативно-правовою базою, узгодженістю**

¹ United Nations, Department of Economic and Social Affairs, Population Division (2019). World Urbanization Prospects: The 2018 Revision (ST/ESA/SER.A/420). New York: United Nations.

стратегій різних рівнів, підзвітністю органів влади та місцевого самоврядування. Водночас реалізація таких підходів неможлива без чіткої управлінської моделі, що враховує як глобальні орієнтири, так і локальні контексти зазначеного напрямку розвитку міст.

Міста, на шляху втілення програм сталого розвитку, стають не лише об'єктами впливу політик, але й певними суб'єктами змін, що мають можливість трансформувати вектори їх еволюції – від хаотичного відновлення до системного оновлення на засадах стійкості, інклюзії та співучасті. Саме тому аналіз права та політики сталого розвитку в міському середовищі потребує глибокої оцінки викликів та потенціалів ризиків, які супроводжують цей процес.

1. Теоретичні та методологічні рамки дослідження

Розвідка проблематики викликів управління сталим розвитком міст у період відбудови України та їх стратегічні аспекти останнім часом набувають особливого сенсу. Обговорення та дискусії ведуться на рівні науково практичних конференцій, аналітичних праць, міжнародних досліджень, наукових статей тощо. Результати досліджень, що знайшли відображення у роботах Островського І.А., Стадника Г.В.², Микитась М.В., Плоского В.О.³, Гопція Д.О., Коваленка М.Й.⁴, Сича О.А.⁵, Дункана МакЛарена і Джуліана Агьємана⁶, Фікрета Беркеса і Карла Фолке⁷, Мартиненка В. В., Скорика М. О., Коржа М. А., Соколової, О. М., Коляди Т. А., Джадалла О. І.⁸ та інших, дають підстави вважати,

² Островський І.А., Стадник Г.В. УПРАВЛІННЯ СТАЛИМ РОЗВИТКОМ МІСТ: ТРАНСФОРМАЦІЯ ПІДХОДІ // ЕКОНОМІКА ТА СУСПІЛЬСТВО Випуск # 58 / 2023 DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-58-59>

³ Микитась М. В. Сталий розвиток міст: стан досліджень, міжнародний та український досвід / М. В. Микитась, В. О. Плоский // *Energy-efficiency in civil engineering and architecture*. – 2017. – No. 9. – С. 168-173. URL: <https://surli.lu/fecvwy> (дата звернення 28.05.2025).

⁴ Гопцій Д. О. Оцінка сталого розвитку міст / Д. О. Гопцій, М. Й. Коваленко // *Теорія та практика державного управління*. – 2011. – Вип. 2. – С. 285-296. URL: <https://surli.cc/jztmmn> (дата звернення 28.05.2025).

⁵ Сич О. А. Ревіталізація як механізм забезпечення сталого розвитку міст / О. А. Сич // *Європейські перспективи*. – 2016. – Вип. 1. – С. 27-33. URL: <https://surli.li/arigvx> (дата звернення 28.05.2025).

⁶ DuNcan McLaren and Julian Agyeman, *Sharing Cities: A Case for Truly Smart and Sustainable Cities*. Cambridge, MIT Press, 2015. 445 pp.

⁷ Berkes, F., and C. Folke, editors. *Linking sociological and ecological systems: management practices and social mechanisms for building resilience*. Cambridge University Press, New York, New York, USA. 1998. 23 p.

⁸ Сталый розвиток міст і регіонів ЄС: кращі практики для України : навчальний посібник / Мартиненко В. В., Скорик М. О., Корж М. А., Соколова О. М., Коляда Т. А., Джадалла О. І.; за заг. ред. В. В. Мартиненко. – Ірпінь : Державний податковий університет, 2025. – 352 с.

що проблема сталого розвитку в умовах післякризової трансформації потребує системного переосмислення принципів управління, більшої гнучкості політик, а також міждисциплінарного підходу до розробки стратегій відбудови.

Зазначені здобутки вказують на те, що сталий розвиток не може бути досягнутий без глибокої інтеграції принципів належного врядування, врахування локального контексту, забезпечення участі громад у плануванні та ухваленні рішень, трансформації управлінських процесів, а також інституційної спроможності місцевої влади реагувати на нові виклики. Саме така синергія наукового підходу, політичної волі та громадянської активності визначатиме ефективність управління сталим розвитком міст України в період відбудови.

Разом з тим варто зазначити, що проблеми організації сталого розвитку міст – це і питання забезпечення прав людини, які є одночасно індивідуальними та колективними правами мешканців і громади на місто. Дійсно, право на місто (right to the city) зараз визнається колективним правом, яке об'єднує та контекстуалізує всі громадянські, політичні, економічні, соціальні, культурні та екологічні права, закріплені в міжнародних договорах з прав людини⁹. Воно виходить за межі індивідуальних прав і вимагає трансформації міських просторів для забезпечення гідності, рівності та участі всіх мешканців.

У цьому зв'язку необхідно нагадати основні правила-рекомендації, що містяться в актах Генеральної Асамблеї ООН та Ради Європи, заснованих на ідеї «права на місто», зокрема: Порядок денний у сфері сталого розвитку до 2030 року, що визначає 17 цілей сталого розвитку (ЦСР)¹⁰; Нова міська програма, підсумковий документ, узгоджений на конференції Хабітат III у Кіто, Еквадор, у жовтні 2016 року¹¹; Європейська міська хартія II (Новий міський маніфест), прийнята Конгресом під час 15-ї пленарної сесії 29 травня 2008 року в Страсбурзі¹²; Європейська хартія рівності жінок і чоловіків у житті

⁹ Chueca EG. Human rights in the city and the right to the city: Two different paradigms confronting urbanisation. In: Oomen B, Davis MF, Grigolo M, eds. *Global Urban Justice: The Rise of Human Rights Cities*. Cambridge University Press; 2016:103-120.

¹⁰ The 2030 Agenda for Sustainable Development, which sets out 17 Sustainable Development Goals (SDGs). United Nations: website. URL:<http://surl.li/oovnu> (date of access 28.05.2025).

¹¹ The New Urban Agenda, the outcome document agreed upon at the Habitat III conference in Quito, Ecuador, in October 2016. United Nations. 2017.URL: <http://surl.li/oovoa> (date of access 28.05.2025).

¹² European Urban Charter II (New Urban Manifesto). Adopted by the Congress during its 15th Plenary Session on May 29, 2008 in Strasbourg. URL: <http://surl.li/oovoo> (date of access 28.05.2025).

місцевих презентована на генеральній асамблеї ради європейських муніципалітетів і регіонів, Іннсбрук, травня 2006 року¹³, Резолюція Генеральної Асамблеї ООН, 2015 р., «Перетворити наш світ: Трансформація нашого світу: Порядок денний у сфері сталого розвитку на період до 2030 року, резолюція A/RES/70/1, вересень, Нью-Йорк¹⁴. Ці акти мають на меті забезпечити інклюзивне, партисипативне та представницьке прийняття рішень на всіх рівнях, підкреслюючи важливість публічного доступу до інформації, захисту основних свобод та просування недискримінаційних законів та політик для сталого розвитку міст¹⁵.

Проте зауважимо, що вказані рекомендовані акти на міжнародному рівні в значній мірі залишаються декларативними, а їх втілення у програми сталого розвитку міст в Україні відбувається досить повільно. Отже в цієї роботі розглядаються деякі питання, що пов'язані з перешкодами на шляху втілення програм сталого розвитку міст у процесі відбудови України та пропонуються можливі способи їх подолання.

Автори цієї розвідки **ставлять за мету** здійснити комплексне дослідження ключових проблем і викликів, пов'язаних із впровадженням принципів сталого розвитку в систему управління містами як умови запровадження права на місто в процесі відбудови України, а також у виявленні ефективних інструментів, механізмів і підходів, які сприятимуть досягненню збалансованого розвитку міських територій із врахуванням соціальних, економічних, екологічних та інституціональних чинників.

Методологія дослідження спирається на певний спектр методів, що забезпечують комплексне вивчення явищ, процесів і проблем у цієї сфері публічного врядування. Враховуючі, що публічне управління є одночасно і науковою та й одночасно практичною сферою у процесі дослідження було застосовано загальнонаукові методи, а саме: системний підхід, що дозволяє розглядати місто, та процеси, що пов'язані з ним, в якості цілісної системи з взаємопов'язаними елементами, а також компаративний метод, що дозволяє порівнювати різні моделі управління урбанізованим простором на наднаціональному

¹³ The European charter of equality of women and men in the life of local communities. 2006. URL: <http://surl.li/oovvq> (date of access 28.05.2025).

¹⁴ UN General Assembly, 2015, Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development, resolution A/RES/70/1, September, New York. United Nations: website. URL: <http://surl.li/oovvq> (date of access 28.05.2025).

¹⁵ Khalabudenko O. Issues inclusive urban institutions formation in Ukrainian cities: some methodological remarks. The role of society in the development of scientific ideas: The XXIX International Scientific and Practical Conference (July 24-26, 2023). Prague, Czech Republic, 2023. 71-75 pp.

та національному рівнях. У ході вивчення проблемних питань, що пов'язані з об'єктом дослідження, було застосовано інституційний аналіз, що дозволило встановити формальні та неформальні правила, що визначають поведінку акторів у сфері публічного управління розвитком міст, а також, для оцінки сильних і слабких сторін, можливостей і загроз у діяльності органів публічного управління у сфері, що досліджується, – SWOT-аналіз. Емпіричний матеріал цього дослідження переважно було отримано завдяки спостереженню.

1. Аналіз інституційно-правового забезпечення програм сталого розвитку міст в Україні у зіставленні з міжнародними орієнтирами ООН та ЄС

У глобальному дискурсі сталий розвиток міст трактується як взаємозв'язана система рішень, у якій поєднано просторову політику, екологічну рівновагу, соціальну інклюзію та ефективне управління ресурсами. ООН, зокрема через Ціль 11 Порядку денного сталого розвитку до 2030 року («Зробити міста та населені пункти безпечними, стійкими, життєздатними та інклюзивними»)¹⁶, та Європейський Союз у своїй політиці згуртованості і стратегічних ініціативах (як-от Європейський зелений курс¹⁷, Новий європейський Баухаус¹⁸, Лейпцизька хартія¹⁹) задали чіткі рамки для розвитку урбанізованих територій.

Таким чином, у міжнародних підходах особливої ваги набуває інституційна цілісність, політична відповідальність місцевої влади, міжсекторальна співпраця, наявність прозорих механізмів участі громади та науково обґрунтоване планування. Ці принципи мають впроваджуватися через чіткі регламенти, директиви, практичні керівництва, нормативи щодо містобудування, екологічної звітності, енергетичної ефективності, цифрового врядування тощо.

На тлі цього українська система інституційно-правового забезпечення сталого розвитку міст виглядає неповною, нерівномірною та несистемною. Окремі нормативно-правові акти проголошують підтримку сталого розвитку, зокрема, Закон України «Про засади

¹⁶ The 2030 Agenda for Sustainable Development, which sets out 17 Sustainable Development Goals (SDGs). United Nations: website. URL:<http://surl.li/oovnu> (date of access 28.05.2025)..

¹⁷ Європейський зелений курс (European Green Deal) URL: <https://surl.lu/cyjku> (дата звернення 28.05.2025).

¹⁸ New European Bauhaus (NEB) URL: <https://surl.li/rexmd> (дата звернення 28.05.2025).

¹⁹ THE NEW LEIPZIG CHARTER: The transformative power of cities for the common good URL: <https://surl.lu/dofzqn> (дата звернення 28.05.2025)

державної регіональної політики»²⁰, Указ Президента «Про Цілі сталого розвитку України до 2030 року»²¹, Постанова Кабінету Міністрів України від 5 серпня 2020 р. № 695 «Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки»²², а також низка законів, що регулюють містобудівну, житлово-комунальну, екологічну, транспортну політику. Проте у своїй сукупності ці документи не формують єдиної, взаємопов'язаної та зобов'язальної архітектури урбаністичної політики сталого типу.

Вважаємо, що однією з ключових прогалин в інституційно-правовому забезпеченні реалізації програми сталого розвитку міст є відсутність закону, який би визначав **місто як особливу управлінсько-правову категорію**. Діюче законодавство не дає офіційного нормативного розмежування понять «місто», «агломерація», «міська політика» – натомість місто розглядається переважно як адміністративна одиниця або населений пункт без врахування його функціонального, інфраструктурного, соціального та екологічного навантаження. Зазначене не лише ускладнює довгострокове планування, а й ставить під сумнів можливість системного підходу до урбаністичних трансформацій.

Для порівняння, у практиці ЄС міська політика регламентується окремо з урахуванням загальної мети. Кожна країна-член Європейської унії впроваджує національну міську стратегію, яка координується з європейськими пріоритетами. Наприклад, Франція має Національну міську політику (*Politique de la ville*)²³, Польща – Національна міська політика 2030 (*Krajowa Polityka Miejska 2030*, скорочено KPM 2030)²⁴, а Німеччина – окрему систему урядових програм сталого розвитку міст²⁵. Механізми оцінки політик, зобов'язання щодо інклюзії та партисипації громадян, інституції міського врядування – усе це формує правовий та

²⁰ Закон України «Про засади державної регіональної політики» (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2015, № 13, ст.90) URL: <https://surl.li/dnawui> (дата звернення 28.05.2025)

²¹ Указ Президента України від 30 вересня 2019 року № 722/2019 «Про Цілі сталого розвитку України до 2030 року» (Офіційний вісник Президента України офіційне видання від 07.10.2019 – 2019 р., № 21, стор. 17, стаття 890) URL: <https://surl.cc/figway> (дата звернення 28.05.2025).

²² Постанова Кабінету Міністрів України від 5 серпня 2020 р. № 695 «Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки» (Урядовий кур'єр офіційне видання від 14.08.2020 – № 156) URL: <https://surl.lu/dugmco> (дата звернення 28.05.2025).

²³ *Politique de la ville. Coordonner les acteurs pour un développement harmonieux des quartiers prioritaires*. URL: <https://surl.li/pegpmv> (дата звернення 28.05.2025).

²⁴ EU Urban Mobility Observatory: Poland Strategic URL: <https://surl.li/sgxiao> (дата звернення 28.05.2025).

²⁵ Nationale Stadtentwicklungspolitik Positionen URL: <https://surl.li/sgxiao> (дата звернення 28.05.2025).

адміністративний каркас, в рамках якого здійснення стратегічного управління містом є правовим обов'язком, а не розповсюдженим кліше.

Зазначимо, що у наслідок відсутності належної інструкційної правової основи в Україні залишається проблемою відсутність інтеграції програм сталого розвитку в поточні інституційні процеси управління містами. Планування зазвичай відбувається не на основі стратегії сталого розвитку, а виходячи з політичної кон'юнктури, наявних бюджетних обмежень чи тиску окремих інвесторів. Відмітимо, що у діючому законодавстві нормативно недостатньо закріплена вимога до міст мати комплексні плани розвитку із вбудованими індикаторами стійкості, кліматичними цілями чи принципами рівного доступу. Але й на практиці більшість громад, навіть маючи відповідні стратегії, не забезпечені ані кваліфікованим персоналом, ані стабільними інструментами реалізації.

Ще однією рисою українського контексту впровадження системи сталого розвитку міст слід визнати вузький спектр учасників процесу формування відповідних політик. У сучасному розумінні сталий розвиток – це модель багаторівневого управління, де інституціоналізована влада, громадянське суспільство, бізнес, наука і мешканці міста виступають партнерами. В Україні ж інституційна вертикаль зводиться до ролі виконавця, а не фасилітатора або координатора процесу сталих трансформацій. Партисипативні практики, передбачені законом, рідко впливають на результат, зокрема через відсутність правових гарантій обов'язкового врахування громадської думки, зобов'язань звітувати про реакцію на запити громади або санкцій за нехтування ними.

До того ж, українська система правового забезпечення сталого міського розвитку досі не охоплює питань, пов'язаних із післявоєнною відбудовою, інтеграцією переміщених осіб, адаптацією до змін клімату, переходом до циркулярної економіки, тим часом як відповідні програми ООН (зокрема, Ціль сталого розвитку 12)²⁶ і право ЄС²⁷ вже давно включили ці компоненти в обов'язковий міський порядок денний.

Таким чином, українське інституційно-правове поле потребує комплексного реформування, що передбачас, серед іншого,

²⁶ The 2030 Agenda for Sustainable Development, which sets out 17 Sustainable Development Goals (SDGs). United Nations: website. URL:<http://surl.li/ooovnu> (date of access 28.05.2025).

²⁷ The New Urban Agenda, the outcome document agreed upon at the Habitat III conference in Quito, Ecuador, in October 2016. United Nations. 2017. URL: <http://surl.li/ooovoa> (date of access 28.05.2025); European Urban Charter II (New Urban Manifesto). Adopted by the Congress during its 15th Plenary Session on May 29, 2008 in Strasbourg. URL: <http://surl.li/ooovoo> (date of access 28.05.2025).

впровадження «парасолькової» системи організації правового матеріалу, об'єднану ідеєю сталого розвитку міст, в якій центральні міст повині зайняти рамковий закон «Про міста». У цьому законі, зокрема, слід передбачити:

- інтеграцію принципів сталого розвитку в усі сфери міського управління;
- визначення правового статусу міста як самостійної управлінської одиниці з особливими повноваженнями;
- закріплення обов'язковості комплексних стратегій міського розвитку з чіткими індикаторами результативності;
- юридичні гарантії участі громадськості у плануванні, контролі та моніторингу реалізації міських політик;
- чітку вертикаль відповідальності (систему розподілу обов'язків та підзвітності) між центральною та місцевою владою у сфері урбаністичної політики.

Отже, управління сталим розвитком у міському середовищі передбачає баланс між економічним зростанням, соціальною справедливістю та екологічною збалансованістю. Пошук такого балансу є невід'ємною частиною сучасного публічного управління у сфері урбаністики. У контексті українського правового поля, питання сталого розвитку розглядається скрізь призму міжнародних зобов'язань держави, з одного боку, та формування національного стратегічного та законодавчого поля, з іншого боку. Проте, аналіз чинної нормативно-правової бази у сфері, що розглядається свідчить про її неузгодженість з відповідними міжнародними програмами і актами, а також про її фрагментарність, неповноту та обмежену практичну ефективність.

Правовим підґрунтям для інтеграції концепції сталого розвитку на державному рівні є Конституція України²⁸, яка в статті 16 декларує обов'язок держави забезпечувати екологічну безпеку та підтримувати екологічну рівновагу. Хоча в Основному Законі немає прямої згадки про сталий розвиток, саме ця норма є фундаментом для подальшої імплементації екологічно, економічно та соціально збалансованої політики.

Із набуттям чинності міжнародними документами, зокрема Порядком денним ООН у сфері сталого розвитку на період до 2030 року, Україна зобов'язалась здійснювати внутрішню політику, що враховує 17 цілей сталого розвитку. Ці цілі були адаптовані до українських реалій через затверджений перелік національних орієнтирів сталого розвитку. Втім, на рівні практичного впровадження концепту сталості у міське

²⁸ КОНСТИТУЦІЯ УКРАЇНИ(Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141)

середовище спостерігається серйозна розбіжність між задекларованими цілями та інституційною та нормативно-правовою спроможністю держави та муніципалітетів. Окремі аспекти, що пов'язані із правовими та організаційними засадами державної кліматичної політики, спрямованими на забезпечення низьковуглецевого та сталого розвитку України, врегульованні Законом України «Про основні засади державної кліматичної політики»²⁹.

Проте, аналіз чинного законодавства свідчить про відсутність в Україні спеціалізованого нормативно-правового регулювання, який би системно упорядкував політики, підходи, та методи щодо сталого розвитку міст на всіх рівнях публічного управління, зокрема на місцевому. Проблема полягає в тому, що існуючі закони або лише побічно торкаються цієї тематики, або обмежені рамками окремих секторів. Так, Закон України «Про засади державної регіональної політики»³⁰ створює підґрунтя для впровадження регіональних стратегій розвитку, у яких потенційно можуть бути враховані цілі сталого розвитку. Проте сам документ не передбачає чітких індикаторів впровадження відповідної політики та вимог до обов'язкової інтеграції принципів сталості у стратегічні плани розвитку міст.

Ще одним значним нормативним актом у царині, що розглядається є Закон України «Про стратегічну екологічну оцінку»³¹, який передбачає оцінювання впливу стратегічних документів (наприклад, генпланів, програм розвитку громад) на довкілля. Цей механізм є вкрай важливим для забезпечення екологічної складової сталого розвитку, однак на практиці стратегічна екологічна оцінка часто зводиться до формального проходження процедури без оцінки реального впливу на зміст відповідних документів. Причиною цього, очевидно, є слабка інституційна культура планування, обмеженість кваліфікованих кадрів, а також відсутність політичної волі на місцях.

Особливої уваги потребує Закон України «Про регулювання містобудівної діяльності»³². Він є ключовим інструментом просторового планування, яке безпосередньо впливає на формування сталого міського середовища. Проте чинна редакція закону не містить ані згадки про сталий розвиток, ані обов'язкових норм щодо врахування

²⁹ Законом України «Про основні засади державної кліматичної політики» (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2025, № 9, ст.19) URL: <https://surl.li/jaatbx> (дата звернення 28.05.25)

³⁰ Закон України «Про засади державної регіональної політики» (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2015, № 13, ст.90) URL: <https://surl.li/dnawui> (дата звернення 28.05.2025).

³¹ Закон України «Про стратегічну екологічну оцінку» (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2018, № 16, ст.138) URL: <https://surl.li/myrtz> (дата звернення 28.05.2025).

³² Закон України «Про регулювання містобудівної діяльності» (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2011, № 34, ст.343) URL: <https://surl.li/oponuf> (дата звернення 28.05.2025).

екологічних ризиків, соціальних потреб вразливих груп населення або наслідків змін клімату. Таким чином, механізми містобудування залишаються відірваними від стратегічної парадигми забезпечення сталого розвитку міст.

Звернемо увагу що просторове управління в Україні все ще не підкріплене повноцінною цифровою інфраструктурою. Хоча Закон України «Про національну інфраструктуру геопросторових даних»³³ передбачає створення платформи для збору, обробки та використання просторових даних, його реалізація залишається на початковому етапі. Без сучасних геоінформаційних систем, відкритих даних та цифрових панелей моніторингу ефективність управління сталим розвитком на рівні міст значно знижується.

Таким чином, аналізуючи нормативно-правову базу щодо сталого розвитку міст, констатуємо відсутність нормативного позначення статусів міст, прогалини щодо типології населених пунктів, а також брак у нормативному регулюванні їх функціональної ролі у системі просторового та соціально-економічного розвитку країни. Позначене створює правову невизначеність, що унеможливує формування цілісної міської політики, орієнтованої на сталий розвиток. В дійсності, у сучасних умовах міста опинилися у позиції, коли від них очікують адаптивності, стійкості та інновацій, однак держава не надає їм належного правового інструментарію для реалізації цих очікувань.

Отже, аналіз чинного законодавства дозволяє зробити висновок, що в Україні досі відсутній системний підхід до управління сталим розвитком на рівні міського середовища. Законодавча база є фрагментарною, неузгодженою, суперечливою, обмеженою секторальною логікою, без належної координації та інтеграції на рівні стратегічного планування. Відсутність спеціального закону про сталий розвиток, неузгодженість між містобудівним та просторовим, екологічним законодавством, створюють серйозні виклики для формування та впровадження сталої міської політики. У контексті зазначеного вважаємо, що існує нагальна потреба у нормативному переосмисленні підходів до сталого розвитку міст з урахуванням як міжнародного досвіду, так і внутрішніх потреб громад.

³³ Закон України «Про національну інфраструктуру геопросторових даних» (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2020, № 37, ст.277) URL: <https://surli.cc/oslnyu> (дата звернення 28.05.2025).

2. Дослідження політичних рішень, стратегій і підходів, що впливають на формування програм сталого розвитку міст в умовах відбудови України

Міська політика – це не лише технічне чи інфраструктурне завдання, а насамперед політичне рішення, в якому переплітаються державні пріоритети, стратегічне бачення розвитку, зовнішньополітичний вектор та питання забезпечення внутрішньої соціальної стабільності. Після початку повномасштабної агресії проти України, питання відновлення зруйнованої міської інфраструктури постало не як простий технічний виклик, а як частина загального національного курсу на трансформацію країни. Дійсно, наслідки руйнування українських міст під час збройної агресії проти України є одним з найсерйозніших викликів, що стоять перед українцями. Проте, незважаючи на трагічні наслідки збройної агресії, виклик що пов'язані з нею також можна розглядати як простір можливостей, що відкриються в зруйнованих війною містах України³⁴. Одночасно цей процес став полем дії для багатьох політичних акторів – державного уряду, місцевої влади, міжнародних партнерів, а також громадянського суспільства.

На нашу думку, однією з ключових політичних передумов для формування нової міської політики є усвідомлення, що відбудова – це не відновлення минулого, а творення нового, більш стійкого, демократичного та інклюзивного міського простору. Це розуміння поступово набуває стратегічного характеру і відображається у базових політичних документах, таких як *План відновлення України*³⁵, який вперше було представлено на конференції в Лугано у 2022 році. Цей документ, хоча й викликав дискусії щодо балансу між централізацією управління та правами місцевого самоврядування, відкрив принципово нову рамку для мислення про відбудову: у фокусі опинилися сталість, зелені технології, енергоефективність, цифровізація та участь громади.

Проте зауважмо, що політичні рішення у сфері відновлення часто носять декларативний характер і формуються в рамках стратегічних документів, які мають задавати орієнтири, але потребують деталізації на рівні виконавчих механізмів.

Разом із тим, необхідно зазначити, що на рівні місцевого самоврядування стратегічне планування часто стикається з проблемою недостатньої автономії та/ або ресурсної неспроможності. Міста, особливо прифронтові та звільнені території, не завжди мають достатньо повноважень, а іноді, і політичної суб'єктності для самостійного формування порядку денного відбудови. В умовах кризи

³⁴ Khalabudenko Oleg. *Op cit* P.71-75.

³⁵ План відновлення України URL: <https://surl.li/altpau> (дата звернення 28.05.2025).

саме політичне лідерство громад, здатність вибудовувати горизонтальні зв'язки та партнерства, а також навички проєктного управління набувають критичного значення.

Політично значущими стали і процеси цифровізації, які закріплюються як державні пріоритети. Ініціативи на кшталт «сВідновлення», створення цифрових кадастрів, геопорталів пошкоджених об'єктів, інтеграція з системою «Дія» – усе це демонструє не лише технологічний, а й політичний курс на прозорість, контроль громадськості та боротьбу з корупцією у сфері відбудови міст України. В цьому проявляється спроба відновити довіру громадян до держави через відкриті інструменти контролю.

Стратегії відбудов, що на сьогодні активно розробляються містами, значною мірою формуються під впливом або навіть тиском міжнародних партнерів, фінансових донорів і грантодавців. У цьому полягає одна з важливих політичних суперечностей: зовнішні інтереси та стандарти іноді переважають над локальними реальними потребами. Модель відбудови часто не враховує культурного контексту, і це породжує ризики технократичного підходу без культурної та соціальної вкоріненості. Водночас, саме міжнародна технічна допомога привнесла в Україну сучасні підходи до оцінки збитків (PDNA, RDNA)³⁶, інструменти стратегічного планування та урбаністичні концепції сталої міста, які нині закладаються у локальні стратегії.

Не менш важливою є роль національних політичних дискусій у формуванні пріоритетів міської політики. Наприклад, у публічному просторі точаться дебати щодо доцільності збереження історичної спадщини в умовах швидкої відбудови, необхідності залучення приватного капіталу до реконструкції житла, формування нової житлової політики, а також майбутньої просторової реорганізації територій.

До того ж важливою тенденцією останніх років є зростаюча роль громадянського суспільства у формуванні політик розвитку міст. Ініціативи, які з'являються знизу, від архітекторів, будівельників, громадських організацій, журналістів, поступово змінюють парадигму урбаністичного мислення. Такий підхід потенційно забезпечує підпорядкування питань забезпечення фізичної інфраструктури ідеям інклюзії, гендерної рівності, безбар'єрності, доступу до зелених зон, відновлення соціального простору. Саме такі ініціативи стають

³⁶ УКРАЇНА: ШВИДКА ОЦІНКА ЗАВДАНОЇ ШКОДИ ТА ПОТРЕБ НА ВІДНОВЛЕННЯ (RDNA4) ЛЮТИЙ 2022 – ГРУДЕНЬ 2025. URL: <https://surl.li/dfgfua> (дата звернення 28.05.25)

джерелом нової політичної реальності – співуправління, співучасті та діалогу.

Таким чином констатуємо, що міська політика відбудови в Україні формується на перетині політичних рішень центральної влади, стратегій міжнародних партнерів, спроможності місцевого самоврядування та тиску з боку громадськості. Усі ці чинники діють у надзвичайно динамічному та конфліктному полі, де успіх або провал політики залежить не лише від її змісту, а й від того, як вона сприймається, підтримується і реалізовується в конкретному міському просторі. Саме тому для розуміння процесів, що відбуваються у досліджуваній сфері, і прогнозування перспектив важливо відійти від позитивістського бачення поля проблем, досліджувати питання на інституційно-правовому рівні, аспекти політичного впливу, а також здатність громад адаптувати відповідні стратегії до реальних потреб та викликів повсякденного життя.

3. Оцінка рівня інституційної готовності органів місцевого самоврядування до впровадження принципів сталого розвитку міст

У процесі формування нової системи управління сталим розвитком в Україні надзвичайно важливою є не лише наявність політичної волі на рівні центральної влади, а й реальна інституційна готовність органів місцевого самоврядування (ОМС) брати на себе відповідальність за реалізацію складних і довгострокових трансформацій. Принципи сталого розвитку – це не лише декларація про баланс між економічною ефективністю, екологічною безпекою та соціальною справедливістю. Це втілення підходу до управління із фокусом на майбутнє: міжсекторального, горизонтального, комплексного (з участю громади у прийнятті рішень). Саме тому оцінка рівня готовності ОМС до такого підходу потребує аналізу не лише законодавчих рамок, а й глибокого вивчення управлінських практик, компетенцій, ресурсного забезпечення, культури управління та здатності до інновацій.

Насамперед варто зазначити, що після впровадження реформи децентралізації у 2014–2020 роках в Україні було передано значний обсяг повноважень і відповідальності на місця. Ця передача була стрімкою та не завжди супроводжувалася належним нарощенням інституційної спроможності. Як наслідок, багато новостворених територіальних громад виявилися неготовими до комплексного стратегічного планування, особливо в умовах, коли йшлося не про просту розбудову інфраструктури, а про впровадження концепцій, що охоплюють кілька поколінь, як це передбачає програми сталого розвитку.

Завдяки методу спостереження вдалося з'ясувати, що у значної частини громад й досі відсутні стратегічні документи, які безпосередньо ґрунтуються на цілях сталого розвитку. Стратегії розвитку, які приймаються, нерідко є шаблонними або обмежуються короткостроковими пріоритетами: ремонт доріг, благоустрій, вирішення нагальних побутових проблем. У той самий час інтеграція питань енергоефективності, кліматичних змін, соціальної інтеграції, гендерної рівності чи залучення молоді до управління залишається маргінальною або зовсім відсутньою. Це свідчить про те, що глибинне розуміння сутності сталого розвитку ще не стало частиною управлінської культури на місцях.

До того ж, через метод спостереження, вдалося встановити, що системною проблемою більшості територіальних громад, особливо малих і сільських є брак кваліфікованих спеціалістів з питань сталого розвитку, просторового планування, екології, цифровізації. Часто на одну особу в апараті ради покладається обов'язки з управління економікою, інвестиціями, цифровими рішеннями й соціальними програмами одночасно. За таких умов очікувати високоякісного стратегічного управління надто оптимістично.

Інституційна готовність передбачає, зокрема, наявність ефективних процедур і механізмів впровадження політик сталого розвитку. Проте на практиці в більшості громад відсутні сталі платформи для громадського діалогу, консультацій з мешканцями, залучення стейкхолдерів – підприємців, освітян, молоді, ветеранських організацій тощо. Інколи проводяться формальні слухання або опитування, однак вони радше імітують участь, ніж формують справді партнерське співуправління. Тим часом, вважаємо, що сталість – це передусім про узгоджене бачення майбутнього, а не про тимчасові компроміси.

Не менш показовим є рівень використання інструментів цифрового врядування у сфері забезпечення сталого розвитку міст. Відомо, що сучасні технології є важливим компонентом сталого розвитку, оскільки забезпечують прозорість, доступність послуг, ефективне управління даними. Однак цифрова трансформація на місцях відбувається достатньо фрагментарно. Спостереження дозволяє дійти висновку, що деякі громади впровадили електронні послуги, геоінформаційні системи, цифрові бюджети участі, однак більшість продовжують діяти в аналоговій логіці – з паперовим документообігом, слабкими ІТ-системами й низькою цифровою грамотністю персоналу. Це обмежує можливість впроваджувати екологічні моніторинги, аналіз великих даних, управління міським середовищем у режимі реального часу.

Ще один критичний аспект – фінансова спроможність забезпечення сталим розвитком міст. Сьогодні багато громад не мають достатнього

бюджету для реалізації навіть базових соціальних функцій, не кажучи вже про складні й довгострокові проекти. Впровадження проектів у сфері енергоефективності, екології, безбар'єрності, адаптації до змін клімату потребує зовнішніх джерел фінансування: державних субвенцій, міжнародних грантів, донорських програм. Але рівень підготовленості громад до участі в конкурсах, до проектного менеджменту, фандрейзингу часто є вкрай низьким. Це створює *circulus vitiosus* (порочне коло): громади не отримують фінансування бо не готові, а не готові бо не мають ресурсів для підвищення спроможності.

Разом із тим, варто зазначити, що у низці громад, особливо серед середніх та великих міст, спостерігаються позитивні приклади поступового наближення до принципів сталого розвитку. Наприклад, окремі ОМС розробляють Стратегії кліматичної нейтральності, впроваджують «зелені» закупівлі, створюють муніципальні програми з енергоефективності, організовують школи громадянської участі. Такі ініціативи демонструють, що сталий розвиток не є абстрактною ідеєю, а може бути практичною моделлю трансформації міського управління. Однак ці приклади радше, на жаль, досі є винятками, ніж системною нормою.

Підсумовуючи, можна стверджувати, що інституційна готовність органів місцевого самоврядування до впровадження принципів сталого розвитку в Україні на сьогодні залишається фрагментарною, асиметричною та вразливою до зовнішніх впливів. Вона залежить від поєднання кількох чинників: рівня освіченості керівництва громади, наявності лідерства та бачення, ресурсної бази, кадрового потенціалу, підтримки з боку держави та донорів, а також активності місцевої спільноти. Без комплексного підходу до зміцнення інституційної спроможності, включаючи навчання, залучення молоді, управління змінами, очікувати повноцінного переходу до сталого розвитку на місцевому рівні не доводиться. Саме тому одним із ключових завдань державної політики має стати не лише створення стратегій, а й побудова «екосистеми підтримки» – складну систему нового типу, що зробить можливим об'єднати різноманітних учасників, ресурси, інститути та процеси з метою забезпечення сприятливого середовища для сталого розвитку міст України.

Отже, одним із наріжних каменів сталого розвитку є принцип інклюзивності, тобто залучення всіх зацікавлених сторін до управлінських процесів. Щодо міського середовища це означає, що громадськість, мешканці, підприємці, неурядові організації, представники культурних, освітніх та молодіжних середовищ мають бути не просто інформованими, а й повноцінними учасниками планування, ухвалення рішень і реалізації стратегічних програм. Демократичне управління в контексті сталого розвитку передбачає партнерство і співтворення, тобто модель, де інституціоналізована

влада є не диктуючим суб'єктом, а модератором інтересів громади. Проте в українських реаліях участь громад у таких процесах має значну кількість бар'єрів, і її аналіз вимагає комплексного підходу.

Отже щодо **планування**. Формально законодавство України закріплює вимогу до органів місцевого самоврядування забезпечувати відкритість та участь громадськості у процесі розроблення стратегічних документів. Це стосується як загальних стратегій розвитку територій, так і спеціалізованих – просторового планування, інтегрованого розвитку, програм енергоефективності чи екологічного менеджменту. Однак на практиці, спостереження дозволяє зробити висновок, що ступінь залучення громад у ці процеси є обмеженим і часто має формальний характер.

Типовим є сценарій, що консультації з громадськістю щодо ключових питань розвитку територій відбуваються на завершальному етапі планування, коли основні рішення вже прийняті, а обговорення зводиться до презентації напрацьованих матеріалів. При цьому методи залучення громади часто не адаптовані до потреб і особливостей місцевої спільноти: оголошення публікуються на офіційних сайтах, які мало хто читає; слухання проводяться в незручний час або в складному форматі; форма подачі інформації надмірно технічна й малозрозуміла для неспеціалістів. У результаті участь у плануванні обмежується вузьким колом активістів або представників громадських організацій, які мають належний ресурс для участі. Таким чином, широкі верстви мешканців залишаються осторонь, що фактично перетворює публічні консультації на інструмент легітимації вже прийнятих рішень, а не їх спільного напрацювання.

Важливо підкреслити, що справжнє залучення громади – це не лише можливість прокоментувати документ, а й участь у формулюванні бачення майбутнього, визначенні пріоритетів, цінностей та критеріїв успіху. Це можливо тільки за умови розвитку сталих каналів комунікації між владою та громадою, серед яких особливе значення мають: дорадчі органи при міській раді, бюджети участі, опитування, фасилітовані діалоги, воркшопи, мапінги проблем, громадські ради, молодіжні ради, механізми електронної демократії.

У сфері **прийняття рішень** громадська участь регулюється законодавчими нормами щодо місцевої демократії (Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні»³⁷, Закон України «Про звернення

³⁷ ЗАКОН УКРАЇНИ «Про місцеве самоврядування в Україні» (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1997, № 24, ст.170) URL: <https://surl1.cc/uhrofV> (дата звернення 28.05.25)

громадян»³⁸, Закон України «Про громадські об'єднання»³⁹ тощо). Проте участь громади у реальних процесах прийняття рішень на практиці обмежується кількома механізмами, серед яких домінують звернення, петиції або громадські слухання. Ці інструменти часто сприймаються як реактивні та протестні, а не як платформи для конструктивної співпраці. Внаслідок цього між владою й громадою виникає недовіра. З одного боку, громада вважає, що її думка нічого не змінює. З іншого – інституціоналізована влада побоюється надмірної критики та втрати контролю над процесами.

Зазначимо, що одним з ключових викликів залишається низький рівень правової та громадянської культури, як серед посадовців, так і серед мешканців. Часто у владних структурах відсутнє розуміння, що спільне прийняття рішень – це не втрата влади, а інвестиція в довіру, легітимність і стійкість. А громадяни не завжди мають досвід конструктивної участі, вони не володіють методами аргументації, не знають процедур, не готові до тривалих процесів співпраці. Відтак, замість діалогу часто виникає конфлікт або взаємне ігнорування.

Щодо **реалізації стратегій**, в цієї царині участь громади ще більш обмежена. Після ухвалення стратегічного документу більшість ОМС сприймають його реалізацію як виключно адміністративну функцію. Громадськість майже не долучається до процесу моніторингу, оцінки ефективності, коригування планів або спільного управління проєктами. Спостереження дозволяє стверджувати, що до сьогодення відсутні відкриті дашборди (інтерактивні інформаційні панелі, які збирають, візуалізують та аналізують важливі дані в одному місці, дозволяючи користувачам швидко оцінювати стан справ, приймати рішення та виявляти тенденції), громадські наглядові ради, регулярна звітність у простій і доступній формі. Як наслідок, навіть у тих громадах, де стратегії є – не формується спільне почуття відповідальності за їх реалізацію.

Особливу увагу слід звернути на слабку залученість **вразливих груп** у процесах сталого міського розвитку. Жінки, молодь, особи з інвалідністю, внутрішньо переміщені особи, на жаль, не завжди мають рівний доступ до участі через структурні бар'єри, відсутність репрезентації у дорадчих органах, недостатню адаптацію форматів консультацій. Це суперечить як Цілям сталого розвитку, так і європейським принципам *good governance*, що базуються на інклюзивності, рівності, різноманітті.

³⁸ ЗАКОН УКРАЇНИ «Про звернення громадян» (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 47, ст.256) URL:<https://surl.li/ujsovz> (дата звернення 28.05.25)

³⁹ ЗАКОН УКРАЇНИ «Про громадські об'єднання» (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2013, № 1, ст.1) URL:<https://salo.li/10C92Fa> (дата звернення 28.05.25)

Попри ці виклики, відмітимо і позитивну динаміку. Окремі громади впроваджують практики партисипативного планування через майстерні міста, інтерактивні платформи, соціальні картування. Розвивається громадський бюджет, з'являються школи участі, активізується молодь. Донорські програми стимулюють місцеву демократію, а деякі міста починають працювати в логіці спільного вироблення політик. Однак ці зміни досі є також фрагментарними і потребують системного підкріплення національною політикою, навчанням, фінансуванням і новими форматами комунікації між владою та громадянами.

Таким чином, **участь громад у плануванні, прийнятті рішень і реалізації стратегій сталого розвитку в Україні перебуває на перехідному етапі**: формальні механізми створені, однак інституційна культура співучасті лише формується. На наше переконання, без її повноцінного становлення, а це передбачає відкритість, довіру, компетентність і політичну волю – сталий розвиток залишатиметься декларативним, а не практично вкоріненим принципом муніципального управління.

Нарешті звернемо увагу на **ризики псевдопрозорості та інструменталізації участі громадськості**, що виникають у процесі впровадження програм сталого розвитку міст в Україні. Отже, на перший погляд, концепція сталого міського розвитку постає як уособлення демократичності, партнерства, відповідальності та довіри. Вона ґрунтується на таких цінностях, як участь громад, відкритість влади, етичне управління простором і ресурсами, екологічна відповідальність. Проте, як було раніше відмічене, у реальному житті ці ідеали не завжди реалізуються в автентичній формі. Іноді, навпаки, вони стають маскою, фасадом, за яким приховується управлінська маніпуляція, контроль і уникнення відповідальності. Вважаємо це глибоким ризиком, який загрожує самій суті сталого розвитку, викривляючи його сенси та підміняючи реальну трансформацію – імітацією.

Один із найнебезпечніших феноменів у цьому контексті є **інструменталізація участі громадян**. Йдеться про використання формальних механізмів «залучення» не задля того, щоб почути, а щоб продемонструвати, що «почуто». У цій логіці громадські обговорення, консультації, бюджети участі, дорадчі органи або платформи електронної демократії функціонують радше як **інституційна ширма**, яка прикриває одностороннє просування вже ухвалених рішень.

Такий підхід дозволяє владі легітимізувати власні дії через зовнішній ефект «відкритості»: протоколи публічних слухань оприлюднені, стратегія висвітлена на інформаційному ресурсі, кілька коментарів від громадськості зібрано, отже, все відповідає законам і

принципам *good governance*. Але за цим фасадом нерідко ховається ситуація, коли участь – це не співтворення, а **інструмент нейтралізації супротиву**.

Саме тому теза «про участь як механізм запобігання суспільному спротиву» є дуже точною. Інституціоналізована влада прогнозує, що за умов післявоєнної відбудови, просторових трансформацій і зміни пріоритетів, зростає ризик конфліктів, земельних, соціальних, культурних та ін. Особливо, коли рішення ухвалюються поспіхом, без достатнього пояснення, або суперечать інтересам певних груп. У таких умовах інструменти участі можуть бути використані як **технологія «заговорювання» протестів**. В такому випадку громаді дають висловитись, створюють видимість залучення, проводять «модерацію» або фасилітацію, але результат таких «заходів» заздалегідь визначено. Таким чином відбувається створення механізму керованої демократії, де участь громади обмежується рамками дозволеного.

Теза **«про прозорість як інструмент знеособлення відповідальності»** також заслуговує на глибоке осмислення. Риторика відкритих даних, електронного врядування, дашбордів, публічних реєстрів і звітності виглядає як ознака *good governance*. Проте в умовах, коли громада не має ані ресурсів, ані компетенцій, ані реальних механізмів впливу, прозорість перетворюється на **інформаційний шум**, який радше паралізує, ніж сприяє дії. Сторінки сайтів ОМС заповнені звітами, таблицями, документами, але самі громадяни не знають, як це все прочитати, проаналізувати, вплинути. Прозорість без участі громади це **пасивне викриття**, яке не веде до очікуваних змін.

Значно глибшою є проблема **симуляції реформ**. Сталий розвиток – поняття дуже широке та досить абстрактне, тому його легко «прилаштувати» під будь-які цілі: забудову рекреаційних зон, створення нових бізнес-парків, реновацію старих кварталів, модернізацію ЖКГ. Усе це можна подати як «розвиток». Але без реального врахування інтересів громади, без соціального діалогу та аналізу впливів, такі проекти часто слугують інтересам вузьких груп: забудовників, лобістів, політичних акторів, які прагнуть капіталізувати свою участь у відбудові. У результаті міста змінюються, але не завжди в інтересах мешканців.

Насамкінець, особливо гостро постає питання **довіри**. Коли участь громади є фіктивною, а прозорість – декоративною, виникає втома, цинізм, соціальна апатія. Люди втрачають віру у здатність впливати на процеси розвитку урбанізованого простору. Як наслідок відбувається делегітимація всього концепту сталого розвитку міст. Очевидно, що без довіри (як базової морально-етичної складовий людської інтеракції) сталий розвиток неможливий, адже йдеться не про технічну, а переважно соціальну трансформацію, яка потребує формування

спільних цінностей, спільної відповідальності й чесності в процесі відбудови міст України.

ВИСНОВКИ

Сталий розвиток міст є не лише сучасною вимогою глобального та глокального порядку денного, що запроваджене програмними документами ООН та ЄС, а й життєво необхідною умовою для України в період післявоєнної відбудови. Його суть полягає у досягненні балансу між економічним зростанням, соціальною інклюзією та екологічною безпекою, що забезпечує довгострокову життєздатність та стійкість міського середовища. Таким чином, сталий розвиток міст – ключова умова сучасної урбаністики та відбудови України.

Сучасні виклики сталого розвитку міст в Україні мають складний комплексний характер. Зокрема, українські міста стикаються з низкою одночасних викликів: демографічними втратами, деградацією житлово-комунального господарства, фрагментованістю простору, слабкою інституційною спроможністю та низьким рівнем довіри до управлінських рішень. Ці проблеми ускладнюють впровадження принципів сталого розвитку та вимагають системного переосмислення підходів до міського управління.

Вважаємо, що правова та політична база сталого розвитку міст в Україні потребує подальшого реформування, адже на сьогодні її слід вважати недостатньо ефективною. Аналіз чинної нормативно-правової бази щодо забезпечення сталого розвитку міст свідчить про її неповноту та неузгодженість, а також обмежену практичну ефективність. На нашу думку, українське законодавство містить окремі нормативно-правові акти, що проголошують підтримку сталого розвитку, але не формують єдиної, взаємопов'язаної та обов'язкової для виконання архітектури урбаністичної політики. На нашу думку, для ефективного управління сталим розвитком міст в Україні необхідне комплексне реформування нормативно-правової бази. Зокрема йдеться про розробку та ухвалення рамкового закону «Про міста», який має: чітко визначати статус міста як особливої управлінської одиниці; інтегрувати принципи сталого розвитку в усі сфери міського управління; закріплювати обов'язковість стратегій розвитку з чіткими індикаторами; гарантувати юридичну участь громади у плануванні, контролі та моніторингу міських політик; встановлювати чітку вертикаль відповідальності між центральною та місцевою владою.

За підсумками дослідження констатуємо відсутність системного підходу до планування та реалізації стратегій сталого розвитку. Планування розвитку міст часто здійснюється не на основі стратегій сталого розвитку, а під впливом політичної кон'юнктури, бюджетних обмежень чи інтересів окремих інвесторів. Відсутні чіткі вимоги щодо наявності комплексних планів розвитку міст із вбудованими

індикаторами стійкості, кліматичними цілями чи принципами рівного доступу. Крім того, більшість громад не забезпечені кваліфікованими кадрами та ефективними інструментами реалізації політик.

У процесі дослідження питань, що пов'язані зі сталим розвитком міст, виявляється недостатня інституційна спроможність та слабка партисипація. Зокрема спостерігається вузький спектр учасників процесу формування політик сталого розвитку. Інституціоналізована влада часто посідає монопольне положення у процесі формування та втілення політик сталого розвитку міст, а не координатора чи фасилітатора змін, що передбачене ідеєю *good governance*. Партисипативні практики, передбачені законом, не завжди впливають на кінцеві рішення через відсутність правових гарантій врахування громадської думки, механізмів звітування та санкцій за ігнорування інтересів громади.

На жаль, українське законодавство досі не в повній та необхідній мірі враховує низку сучасних викликів, таких як завдання післявоєнної відбудови міст України, інтеграція переміщених осіб, адаптація до змін клімату, завдання підтримки циркулярної економіки, які вже давно включені до обов'язкового порядку денного міжнародних програм ООН та ЄС.

Вважаємо, що ефективність управління сталим розвитком міст можлива лише за умови поєднання наукового підходу, політичної волі та громадянської активності. Саме така синергія дозволить перейти від декларацій до реальних змін у міському середовищі, забезпечити баланс між економічними, соціальними, екологічними та інституційними чинниками програм сталого розвитку міст у процесі відбудови України.

Отже, сталий розвиток міст в Україні потребує не лише оновлення інфраструктури, а й глибокого реформування політик, правових основ і управлінських практик із урахуванням міжнародного досвіду, сучасних викликів та активної участі громадян. Лише комплексний, системний підхід до правового та політичного забезпечення сталого розвитку дозволить українським містам стати стійкими, інклюзивними та конкурентоспроможними у довгостроковій перспективі.

Подальші дослідження мають бути спрямовані на осмислення як теоретичних, так і практичних аспектів сталого розвитку міст, з особливою увагою до реформування законодавства, підвищення інституційної спроможності, залучення громадськості та інтеграції міжнародних стандартів у національну політику.

АНОТАЦІЯ

У розвідки здійснюється комплексний аналіз політико-правових засад управління сталим розвитком міст України в умовах післявоєнної відбудови. Авторка акцентує увагу на необхідності інтеграції принципів сталого розвитку у всі сфери міського управління, враховуючи

економічні, соціальні, екологічні та інституційні чинники. Дослідження підкреслює, що сталий розвиток міст перестає бути декларацією лише за умови впровадження конкретних механізмів: ефективного просторового планування, участі громад, узгодженості стратегій різних рівнів, підзвітності органів влади та наявності сучасної нормативно-правової бази.

На основі порівняльного аналізу міжнародних підходів (ООН, ЄС) і українського законодавства виявлено фрагментарність, неповноту та обмежену ефективність національної нормативно-правової системи у сфері сталого розвитку міст. Особливу увагу приділено відсутності спеціального закону, який би визначав місто як окрему управлінсько-правову категорію, а також недостатній інтеграції програм сталого розвитку у поточні інституційні процеси управління.

Авторка обґрунтовує необхідність реформування інституційно-правового поля, зокрема розробки рамкового закону «Про міста», який би закріплював обов'язковість стратегій сталого розвитку, юридичні гарантії участі громадськості, чітку вертикаль відповідальності між рівнями влади. У статті також розглядаються сучасні виклики, такі як післявоєнна відбудова, інтеграція переміщених осіб, адаптація до змін клімату та перехід до циркулярної економіки.

Зроблено висновок, що ефективне управління сталим розвитком міст в Україні можливе лише за умови синергії наукового підходу, політичної волі та громадянської активності, а також комплексного реформування політик і законодавства відповідно до міжнародних стандартів сталого розвитку.

ЛІТЕРАТУРА:

1. United Nations, Department of Economic and Social Affairs, Population Division (2019). World Urbanization Prospects: The 2018 Revision (ST/ESA/SER.A/420). New York: United Nations.
2. Островський І.А., Стадник Г.В. УПРАВЛІННЯ СТАЛИМ РОЗВИТКОМ МІСТ: ТРАНСФОРМАЦІЯ ПІДХОДІ // ЕКОНОМІКА ТА СУСПІЛЬСТВО Випуск # 58 / 2023 DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-58-59>
3. Микитась М. В. Сталий розвиток міст: стан досліджень, міжнародний та український досвід / М. В. Микитась, В. О. Плоский // Energy-efficiency in civil engineering and architecture. – 2017. – No. 9. – С. 168-173. URL: <https://surli.lu/fecwvy> (дата звернення 28.05.2025).
4. Гопцій Д. О. Оцінка сталого розвитку міст / Д. О. Гопцій, М. Й. Коваленко // Теорія та практика державного управління. – 2011. – Вип. 2. – С. 285-296. URL: <https://surli.cc/jztmrn> (дата звернення 28.05.2025).
5. Сич О. А. Ревіталізація як механізм забезпечення сталого розвитку міст / О. А. Сич // Європейські перспективи. – 2016. – Вип. 1. – С. 27-33. URL: <https://surli.li/arigvx> (дата звернення 28.05.2025).

6. Duncan McLaren and Julian Agyeman, *Sharing Cities: A Case for Truly Smart and Sustainable Cities*. Cambridge, MIT Press, 2015. 445 pp.
7. Berkes, F., and C. Folke, editors. *Linking sociological and ecological systems: management practices and social mechanisms for building resilience*. Cambridge University Press, New York, New York, USA. 1998. 23 p.
8. Сталій розвиток міст і регіонів ЄС: кращі практики для України: навчальний посібник / Мартиненко В. В., Скорик М. О., Корж М. А., Соколова О. М., Коляда Т. А., Джадалла О. І.; за заг. ред. В. В. Мартиненко. – Ірпінь :Державний податковий університет, 2025. – 352 с.
9. Chueca EG. Human rights in the city and the right to the city: Two different paradigms confronting urbanisation. In: Oomen B, Davis MF, Grigolo M, eds. *Global Urban Justice: The Rise of Human Rights Cities*. Cambridge University Press; 2016:103-120.
10. The 2030 Agenda for Sustainable Development, which sets out 17 Sustainable Development Goals (SDGs). United Nations: website. URL: <http://surl.li/oovnu> (date of access 28.05.2025).
11. The New Urban Agenda, the outcome document agreed upon at the Habitat III conference in Quito, Ecuador, in October 2016. United Nations. 2017. URL: <http://surl.li/oovoa> (date of access 28.05.2025).
12. European Urban Charter II (New Urban Manifesto). Adopted by the Congress during its 15th Plenary Session on May 29, 2008 in Strasbourg. URL: <http://surl.li/oovoo> (date of access 28.05.2025).
13. The European charter of equality of women and men in the life of local communities. 2006. URL: <http://surl.li/oovooq> (date of access 28.05.2025).
14. UN General Assembly, 2015, Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development, resolution A/RES/70/1, September, New York. United Nations: website. URL: <http://surl.li/oovor> (date of access 28.05.2025).
15. Khalabudenko O. Issues inclusive urban institutions formation in Ukrainian cities: some methodological remarks. The role of society in the development of scientific ideas: The XXIX International Scientific and Practical Conference (July 24-26, 2023). Prague, Czech Republic, 2023. 169 p
16. Chueca EG. Human rights in the city and the right to the city: Two different paradigms confronting urbanisation. In: Oomen B, Davis MF, Grigolo M, eds. *Global Urban Justice: The Rise of Human Rights Cities*. Cambridge University Press; 2016:103-120.
17. Європейський зелений курс (European Green Deal) URL: <https://surl.li/cujkui> (дата звернення 28.05.2025).
18. New European Bauhaus (NEB) URL: <https://surl.li/rexmidi> (дата звернення 28.05.2025).

19. THE NEW LEIPZIG CHARTER: The transformative power of cities for the common good URL: <https://surl.lu/dofzqn> (дата звернення 28.05.2025)

20. Закон України «Про засади державної регіональної політики» (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2015, № 13, ст.90) URL: <https://surl.li/dnawui> (дата звернення 28.05.2025)

21. Указ Президента України від 30 вересня 2019 року № 722/2019 «Про Цілі сталого розвитку України до 2030 року» (Офіційний вісник Президента України офіційне видання від 07.10.2019 – 2019 р., № 21, стор. 17, стаття 890) URL: <https://surli.cc/figway> (дата звернення 28.05.2025).

22. Постанова Кабінету Міністрів України від 5 серпня 2020 р. № 695 «Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки» (Урядовий кур'єр офіційне видання від 14.08.2020 – № 156) URL: <https://surl.lu/dugmco> (дата звернення 28.05.2025).

23. Politique de la ville. Coordonner les acteurs pour un développement harmonieux des quartiers prioritaires URL: <https://surl.li/pegpmv> (дата звернення 28.05.2025).

24. EU Urban Mobility Observatory: Poland Strategic URL: <https://surl.li/sgxiao> (дата звернення 28.05.2025).

25. Nationale Stadtentwicklungspolitik Positionen URL: <https://surl.li/sgxiao> (дата звернення 28.05.2025).

26. COMMUNICATION FROM THE COMMISSION TO THE EUROPEAN PARLIAMENT, THE COUNCIL, THE EUROPEAN ECONOMIC AND SOCIAL COMMITTEE AND THE COMMITTEE OF THE REGIONS A new Circular Economy Action Plan For a cleaner and more competitive Europe URL: <https://surl.lu/eeekjk> (дата звернення 28.05.2025).

27. Directive 2008/98/EC of the European Parliament and of the Council of 19 November 2008 on waste and repealing certain Directives URL: <https://surl.li/ybjwov> (дата звернення 28.05.2025).

28. КОНСТИТУЦІЯ УКРАЇНИ (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141)

29. Законом України «Про основні засади державної кліматичної політики» (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2025, № 9, ст.19) URL: <https://surl.li/jaatbx> (дата звернення 28.05.25)

30. Закон України «Про засади державної регіональної політики» (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2015, № 13, ст.90) URL: <https://surl.li/dnawui> (дата звернення 28.05.2025).

31. Закон України «Про стратегічну екологічну оцінку» (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2018, № 16, ст.138) URL: <https://surl.lu/mytrtz> (дата звернення 28.05.2025).

32. Закон України «Про регулювання містобудівної діяльності» (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2011, № 34, ст.343) URL: <https://surl.ln/oronuf> (дата звернення 28.05.2025).

33. Закон України «Про національну інфраструктуру геопросторових даних» (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2020, № 37, ст.277) URL: <https://surl.cc/oslnuy> (дата звернення 28.05.2025).

34. План відновлення України URL: <https://surl.li/altpru> (дата звернення 28.05.2025).

35. Україна: ШВИДКА ОЦІНКА ЗАВДАНОЇ ШКОДИ ТА ПОТРЕБ НА ВІДНОВЛЕННЯ (RDNA4) ЛЮТИЙ 2022 – ГРУДЕНЬ 2025. URL: <https://surl.li/dfgfua> (дата звернення 28.05.25)

36. ЗАКОН УКРАЇНИ «Про місцеве самоврядування в Україні» (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1997, № 24, ст.170) URL: <https://surl.cc/uhrofv> (дата звернення 28.05.25)

37. ЗАКОН УКРАЇНИ «Про звернення громадян» (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 47, ст.256) URL: <https://surl.li/ujsozv> (дата звернення 28.05.25)

38. ЗАКОН УКРАЇНИ «Про громадські об'єднання» (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2013, № 1, ст. 1) URL: <https://salo.li/10C92Fa> (дата звернення 28.05.25)

Information about the authors:

Khalabudenko Oleg Anatolievich,

PhD Law,

Associate Professor at the Department of Law and Public

Administration

Kyiv National University of Construction and Architecture

31, Povitrianykh syl Avenue, Kyiv, 03680, Ukraine

<http://orcid.org/0000-0001-9478-0164>

Dyak Tetiana Ihorivna,

Chief Specialist Legal Adviser of the Department the Regional State

Administration of the Department of the Kharkiv Regional State (Military)

Administration,

Master's degree student in Public Administration, Faculty of Urbanism

and Spatial Planning,

Kyiv National University of Construction and Architecture

31, Povitrianykh syl Avenue, Kyiv, 03680, Ukraine

<http://orcid.org/0009-0005-3076-5199>